

УДК 070.39/.4:654.19(=161.2):004.77

ДОСВІД ПЕРЕХОДУ УКРАЇНСЬКОЇ РЕДАКЦІЇ РАДІО «СВОБОДА» ВІД ТРАДИЦІЙНОГО ДО КОНВЕРГЕНТНОГО ЗМІ

Іван Ципердюк

*Класичний приватний університет,
вул. Жуковського, 70-б, 69002, Запоріжжя, Україна
e-mail: zdjuk@ukr.net*

У статті досліджено особливості переходу української редакції Радіо «Свобода» від традиційного до конвергентного ЗМІ, а також використання набутого досвіду для підготовки сучасних універсальних журналістів.

Ключові слова: конвергентність, радіостанція, ньюзрум, універсальний журналіст, українська редакція Радіо «Свобода».

Понад півстоліття українську редакцію Радіо «Свобода» аудиторія сприймала як класичну радіостанцію, програми якої можна було почути в аналоговому режимі лише за допомогою радіоприймача. Однак за останній десяток років вона перетворилася на сучасну поліфункціональну редакцію, яка виробляє найрізноманітніший контент. Як зауважила керівник київського бюро Радіо «Свобода» І. Кузнецова, «Українське Радіо «Свобода» – не зовсім радіо» [3]. Що ж спонукало консервативну радіостанцію, найбільший запит на матеріали та програми якої був ще в період «холодної війни», здійснити справжній прорив задля створення сучасної соціально-комунікативної структури?

В умовах конкурентної боротьби, коли споживач має змогу отримувати інформацію з різних джерел, українська редакція Радіо «Свобода» в певний час на тлі інших ЗМІ у своєму традиційному форматі почала виглядати занадто архаїчно. Ситуацію ще більше ускладнила тотальна диджиталізація медій. Символічно, що новації, до яких вдалася українська редакція Радіо «Свобода», збіглися в часі зі змінами, яких прагнуло українське суспільство після Помаранчевої революції. Як результат – українська редакція почала розвивати нічим до того непримітний веб-сайт, наповнила його подкастами, створила мобільну платформу, увійшла в соціальні мережі, почала створювати нові програми та тематичні проекти. І вперше «Радіо «Свобода» стало чимось більшим, ніж просто радіо» [2, с. 79]. Радіостанція чітко стала на шлях конвергентності.

На питання конвергентної журналістики і зокрема перебіг цього процесу в українській редакції Радіо «Свобода» звертали увагу у своїх працях численні науковці: Г. Почепцов, В. Іванов, В. Різун, М. Нагорняк, Л. Мудрак, О. Ремовська, С. Грабовський та ін. Водночас зауважимо, що розвідки дослідників-журналістикознавців висвітлювали лиш окремі аспекти становлення української редакції Радіо «Свобода»

як конвергентного медіа. Тому очевидно є потреба узагальнення їхніх досліджень і ґрунтовнішого та всебічного висвітлення цього питання. Заслужує на увагу також досвід організації Конвергентної міжрегіональної медіашколи Радіо «Свобода», у межах якої слухачі мали змогу опанувати практичний курс виготовлення програм та матеріалів для конвергентної редакції. Для навчання студентів з усієї країни журналісти української редакції Радіо «Свобода» використали власний досвід, набутий під час переходу від традиційного до конвергентного ЗМІ.

Мета наукової статті – показати, що українська редакція Радіо «Свобода», уміло застосувавши інноваційні практики, швидко подолала відстань від традиційного до конвергентного ЗМІ і зараз має змогу використовувати набутий досвід для практичної підготовки до роботи сучасних універсальних журналістів.

Об'єктом дослідження є процес і досвід переходу української редакції Радіо «Свобода» від консервативного до сучасного мультимедійного конвергентного мас-медіа.

Українська редакція радіо «Свобода» розпочала свою роботу 1954 р. Радіостанцію було створено для просування цінностей демократичного світу, вона відіграла надзвичайно важливу роль у час «холодної війни», протистояння СРСР та країн Заходу. Київський кореспондентський пункт Радіо «Свобода» відкрили в червні 1992 р. Невеликий редакційний колектив готував переважно інформаційні повідомлення, які передавали в центральний офіс радіостанції до Мюнхена. Усе це було дуже складним технологічним процесом, оскільки доводилося працювати з магнітофонною плівкою, передавати новини та репортажі телефоном. Перші програми в київському бюро Радіо «Свобода» підготували 1994 р. Однак українська редакція продовжувала залишатися класичною аналоговою радіостанцією, готуючи радіопрограми, які виходили на коротких хвилях та в FM-діапазоні радіостанцій-партнерів. Сайт Радіо «Свобода» існував ще з 2001 р., однак привертав увагу лише невеликої частини аудиторії. 2008 р. директор української редакції Радіо «Свобода» І. Халупа оголосила про скорочення мовлення в ефірі. Натомість усе більшої ваги почав набирати Інтернет. Радіо переорієнтувало свою роботу на розвиток інтернет-мовлення та сайту: «Велику увагу тоді почали приділяти не лише підготовці матеріалів для радіоефіру, а й оформленню їх на сайт, щоб цей інформаційний продукт був доступним щонайменше на двох платформах. Тоді ж почали розвивати подкаст, за допомогою якого відвідувач сайту міг підписатися на оновлення всіх радіопрограм «Свободи» (деякі з них створювалися винятково для подкасту)» [2, с. 80]. Це стало поворотним моментом у діяльності української редакції Радіо «Свобода». Саме в ці роки почали стрімко набирати популярності соціальні мережі, вони стали основними платформами для спілкування та ознайомлення з інформацією тисяч інтернет-користувачів. У соціальних мережах з'явилася можливість створювати власні профілі не лише окремим користувачам, але й організаціям. Цим, звісно ж, скористалася українська редакція Радіо «Свобода», водночас активно поширюючи оперативні новини у Твіттері в режимі реального часу. Остаточою в соціальних мережах українська редакція радіо «Свобода» закріпилася 2012 р. І вже через чотири роки І. Кузнецова наголошувала: «Окрім радіо й телебачення, «Радіо Свобода» – онлайн-видання, що публікує тексти та мультимедійні матеріали, а також активно завойовує аудиторію в соціальних мережах. Зараз видання має понад чотириста тисяч фоловерів у Twitter і майже 170 тисяч лайків на Facebook. Для поширення в соціальних мережах журналісти знімають

спеціальні відеоролики» [3]. Цього ж 2012 р. українська редакція проводить пряму кількодобову трансляцію роботи скандальної окружної комісії 223 округу в м. Києві під час парламентських виборів. Цю трансляцію щодобово переглядає понад 100 тис. користувачів. Цей перший досвід прямого включення фактично зробив українську редакцію радіо «Свобода» ще й телебаченням. Саме ця подія дала поштовх до виготовлення власних відео програм: «Радіо «Свобода» – це радіо, яке не лише говорить, але й показує. Нас можна назвати Інтернет-телебаченням. Нас можна назвати бродкастом, який виробляє продукт для телевізійних каналів» [4].

Після активного виходу в соцмережі та апробації себе в ролі телебачення стало очевидним, що українська редакція радіо «Свобода» остаточно взяла напрямок на створення конвергентного ЗМІ. Усе це збіглося в часі з аналогічною трансформацією вітчизняних мас-медіа в мультимедійні ресурси, де обов'язковим є конвергентний ньюзрум, у якому виготовляються матеріали на кілька платформ: «Конвергентність – це не якась вузьке поняття, пов'язане зі змінами лише в редакційному процесі. Зміни в редакційному процесі відбуваються тому, що відбуваються зміни на ринку. Наприклад, компанії, які володіють традиційними медіа, об'єднують активи з компаніями-провайдерами. Активно розвиваються нові технології. Ми бачимо, що це відбувається в різних країнах. Тобто ті зміни, які відбуваються в роботі кожної окремої редакції, – наслідок того, що відбувається на ринку. Відповідно – конвергентність – це даність часу» [5]. Без сумніву, символічним є те, що одним із найяскравіших та найвдаліших переходів від класичного до конвергентного ЗМІ стала українська редакція радіо «Свобода», редакція, яку десятиліттями позиціонували лише як радіостанцію, що брала участь у радянсько-західній радіовійні. Варто нагадати, що в історії української редакції вже був період, коли увага слухачів, як і на початку ХХІ століття, до їхніх матеріалів почала зменшуватись, однак тоді події в Україні надали нового актуального гострого змісту їхнім програмам: «Тим елементом, який національне обличчя редакції зробив унікальним, був самвидав, тобто позацензурні матеріали та їхні автори або розповсюджувачі, власне – дисиденти» [1, с. 31]. Так, як свого часу українські шістдесятники у ХХ столітті «врятували» українську редакцію Радіо «Свобода», наповнивши її ефір матеріалами, актуальними для українського (тоді ще радянського) слухача змістом, так через п'ятдесят років українську «Свободу», що поступово після розпаду СРСР уподібнювалась до десятків редакцій, які передавали однакову інформацію, вивів на новий щабель розвитку стрімкий перехід до конвергентності.

В українській редакції Радіо «Свобода» зробили ставку на розвиток і не помилилися, адже, за словами Джозефа Галарно, генерального директора *Mezzobit*, колишнього генерального менеджера цифрової галузі компанії *The Newsweek/The DailyBeast.com*, «конвергентні редакції – це не опція, це вимога, без цього мультиплатформова журналістика не спрацює. Я знаю людей, які в журналістиці вже багато десятків років, але при цьому захоплені новими технологіями й часто є найбільш наполегливими пропагандистами нових медій. Тобто це не питання віку, а питання позицій, бажання, а також того, наскільки керівники в ньюзрумах розуміють, що це майбутнє журналістики» [8]. Саме така ситуація склалася в українській редакції Радіо «Свобода». Конвергентність як спільна мета об'єднала керівництво та журналістів різного віку та професійного досвіду. І це незважаючи на об'єктивні перешкоди, коли «зробити телесюжет під ключ могли одиниці. Тому ми зайнялися роз-

витком мережі, навчали нюансів телевиробництва. Тепер маємо великі результати, розширили мережу, зараз у нас кореспонденти в 17 містах України» [5]. Водночас керівник київського бюро Радіо «Свобода» зауважує: «Конвергентність дається нам доволі природно. Хоча буває, що наші журналісти відмовляються знімати відео, а хочуть писати тільки тексти. І ми їх не змушуємо. До змін більш схильна молодь, і ми постійно відправляємо наших журналістів на різні тренінги та майстер-класи, щоб вони вчилися працювати в сучасних умовах» [8].

Результати переходу від традиційного ЗМІ до конвергентної редакції вперше для української редакції Радіо «Свобода» стали відчутними під час перебігу Євромайдану. Українська «Свобода» стала одним із небагатьох медіа, які виявились готовими всебічно висвітлювати історичні події в центрі української столиці. Хоча інші ЗМІ також у міру спроможності висвітлювали перебіг Євромайдану, «але все ж вражаючий вплив зробила гримуча суміш Української Правди та Радіо Свобода. Перша – надала мегапопулярний майданчик, друга – вела пряму відеотрансляцію з найгарячіших місць події. Будь-яка людина, сидючи в київському офісі чи в своїй квартирі у Львові, могла дистанційно відчутити те, що відбувається на Євромайдані» [9]. Саме на цей час припадає оприлюднення українською редакцією Радіо «Свобода» одного з найвідоміших відео з Майдану – кадри, на яких зафіксовано розстріл активістів. Це відео переглянуло 2,8 млн. глядачів. Відкрите у вільному доступі на сайті української редакції Радіо «Свобода», воно миттєво з'явилося в ефірі численних світових телекомпаній.

Однак, яким би відносно легким не виглядав перехід до конвергентності у випадку з українською редакцією Радіо «Свобода», насправді цей процес характеризується подоланням цілого ряду труднощів: «Утім редакція не може одразу стати конвергентною. Для цього треба змінити організаційну структуру, навчити і, найголовніше, мотивувати журналістів бути фахівцями нової генерації» [10]. В українській редакції Радіо «Свобода» із цим викликом зуміли впоратися і зараз констатують, що колишні вузькопрофільні радіожурналісти оволоділи знаннями, що дозволяють їм на високому професійному рівні працювати в конвергентному ньюзрумі: «Наш кореспондент сам знімає сюжет, робить начитку, накладає текст, потім сам готує передачі на сайт (окремий текст), а звук відповідно редагується і йде в радіийний ефір. Ми тут його за потреби редагуємо. Нам здається, що це майбутнє усіх ЗМІ» [7]. Зараз «кореспонденти Радіо «Свобода» – це не лише професійні репортери, збирачі інформації, майстри тексту і голосу. Більшість із них універсальні журналісти, які і до всього вміють ще й знімати на відео, робити фото, готувати інфографіку» [2, с. 101].

Завдяки переходу до конвергентності українська редакція Радіо «Свобода» зараз дає можливість аудиторії ознайомлюватися зі своїми матеріалами на радіо, телебаченні, в Інтернеті. Ці якісні зміни дали поштовх для розвитку низки нових проєктів. Якщо радіопроеграми «Ранкова Свобода», «Ваша Свобода», «Свобода сьогодні», «Ми разом», «Європа на зв'язку», «Молодь плюс», які звучать на хвилях радіостанцій «Ера», «Промінь» та численних радіостанцій-партнерів у різних областях України, – це звичний для слухача радіо «Свобода» формат, то телепрограми «Схеми з Наталкою Седлецькою», «Крим. Реалії», «Донбас. Реалії» з нетерпінням очікують телеглядачі. Вони показали нові можливості радіостанції, яка не лише працює в різних форматах, але завдяки конвергентності оперативно реагує на найгостріші проблеми, які хвилюють українське суспільство: війну, корупцію, зuboжіння і т. ін.

Українська редакція радіо «Свобода» в останні роки також представила спеціальні інтернет-проекти: «Війна за Україну», «Потяг до Європи», «Волинська трагедія», «Норильське повстання», «Голодомор. Жива пам'ять» та ін. Сайт радіо «Свобода» пропонує також версію програм не лише для персональних комп'ютерів, але й смартфонів. Надзвичайно цікавою є сторінка української редакції Радіо «Свобода» в соціальних мережах. Саме вони є майданчиками для спілкування з численними слухачами, глядачами та читачами, звернення яких зчаста стають поштовхом для нових журналістських розслідувань.

Усе це різноманіття було б неможливим, якщо б не постійне навчання журналістів, які мають повністю відповідати завданням, що їх ставить робота в конвергентній редакції: «Конвергентне видання – це ще й постійний розвиток журналістів, які опановують нові підходи та формати мультимедіа. Часом тренінги проводяться в Києві, часом в головному офісі RFE/RL в Празі» [3]. Постійні тренінги, навчання, засвоєння найкращого досвіду роботи західних конвергентних редакцій – це сьогоднішні реалії роботи української редакції Радіо «Свобода». Такі зусилля дали змогу українській редакції радіо 2016 р. увійти до п'ятірки найкращих медіа в Україні [8].

Зрозумівши, що навчальні заклади не встигають готувати журналістів, які здатні працювати в нових умовах, українська редакція радіо «Свобода» восени 2016 р. за підтримки Фонду розвитку ЗМІ Посольства США в Україні провела дванадцятиденну Конвергентну міжрегіональну медіашколу для студентів 3-4 курсів факультетів журналістики з усієї країни. Навчальний план стажування складався з тренінгів і відпрацювання практичних навичок у виробничому процесі в українській редакції Радіо «Свобода». У рамках проекту молоді журналісти мали змогу опанувати інтенсивний практичний курс із виготовлення інформаційного продукту для конвергентної редакції та засвоїти теоретичні засади роботи універсального журналіста. Трьох найкращих випускників конвергентної медіашколи було запрошено на додатковий преміальний тиждень стажування на Радіо «Свобода» з можливістю подальшої співпраці [11].

Позитивні відгуки учасників про роботу Конвергентної міжрегіональної медіашколи перевершили всі сподівання і підтвердили, що в університетах на факультетах журналістики варто звернути пильну увагу на розвиток саме цього напрямку, адже цього вимагають реалії нашого часу та нові медіа, які його презентують.

Українська редакція Радіо «Свобода» стала чи не єдиною з категорії колишніх «ворожих радіоголосів», що зуміла адаптувати свою роботу до нових соціально-комунікаційних вимог українського суспільства в повному обсязі. У редакції засвоїли, що, для того аби бути цікавими аудиторії, треба відповідати новим професійним стандартам та активно впроваджувати нові технології.

Таким чином, перехід української редакції радіо «Свобода» від традиційного ЗМІ до конвергентного, мультимедійного мас-медіа засвідчив, що медіа-конвергенція є закономірним етапом розвитку комунікаційної системи сучасного суспільства. В Україні залишилося чимало редакцій і журналістів, які ще не цілком адаптувалися до нових технологій. Але приклад української редакції радіо «Свобода», донедавна зовсім консервативної радіостанції, підтверджує, що конвергентні редакції – це не майбутнє, а вимога сучасної журналістики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Панчук Г. «Свобода» і українські інакодумці / Григорій Панчук // Український журнал. – 2010. – № 2 (54). – С. 30-31.
2. Ремовська О. Говорить Радіо Свобода. Історія української редакції / Олена Ремовська. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014. – 163 с.
3. Доступно з: <http://imi.org.ua/analytics/52805-vid-radio-do-konvergentnogo-zmidosvid-radio-svoboda.html> – 09.09.17.
4. Доступно з: <http://medialab.online/news/inna-kuznetsova-radio-svoboda-mozhna-nazvatu-brodkastom-yaky-j-vy-roblyaye-produkt-dlya-televizijny-h-kanaliv/> – 09.09.17.
5. Доступно з: http://osvita.mediasapiens.ua/trends/1411978127/diana_dutsik_svoboda_slova_tse_sprava_suspilstva/ – 09.09.17.
6. Доступно з: http://osvita.mediasapiens.ua/web/online_media/erik_garris_yakscho_vam_podobayutsya_tsutsenyata_tse_ne_robil_vas_durnimi/ – 09.09.17.
7. Доступно з: http://osvita.mediasapiens.ua/tv_radio/1411981076/irina_shtogrin_koli_kazhemo_pravdu_duzhe_vazhливо_ne_prinizhuvati_inshikh_lyudey/ – 09.09.17.
8. Доступно з: <http://ru.telekritika.ua/profesija/2016-04-13/113791> – 09.09.17.
9. Доступно з: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/savanevsky/5298980715e65/> – 09.09.17.
10. Доступно з: <http://detector.media/production/article/38219/2008-05-07-perekhid-nanovi-formati/> – 09.09.17.
11. Доступно з: <https://www.prostir.ua/?grants=vidbir-do-konverhentnoji-mizhrehionalnoji-mediashkoly-radio-svoboda> – 09.09.17.

THE EXPERIENCE OF TRANSITION OF THE UKRAINIAN EDITORIAL OFFICE OF RADIO LIBERTY FROM TRADITIONAL TO CONVERGENT MEDIA

Ivan Tsyperdiuk

*Classical private university,
70-b Zhukovsky Street. 69002, Zaporizhzhia, Ukraine
e-mail: zdjuk@ukr.net*

For more than half a century, the Ukrainian editorial office of Radio Liberty has been perceived by the audience as a classical radio station, the programs of which could have only been heard in analogue mode with the help of radio receiver. However, over the past decade, it has become the modern multifunctional editorial office, which produces the most diverse content.

After active access to the social networks and testing itself as television, the Ukrainian editorial office of Radio Liberty finally took the direction of creating convergent media.

For the first time the results of the transition from traditional media to convergent editorial office became noticeable for the Ukrainian editorial office of Radio Liberty during the course of EuroMaidan. The Ukrainian Radio Liberty has become one of the few media that were ready to comprehensively cover the historical events in the center of the Ukrainian capital.

Due to the transition to convergence, the Ukrainian editorial office of Radio Liberty now gives the audience an opportunity to get acquainted with its materials on radio, television, and on the Internet.

All this diversity would have been impossible, if not the continuous training of journalists, who should fully meet the tasks that the work in the convergent editorial office requires. Constant trainings, education, mastering the best work experience of Western convergent editorial offices are today's realities of the Ukrainian editorial office of Radio Liberty.

After realizing that educational institutions have not had time to prepare journalists, who are capable of working in new environments, the Ukrainian editorial office of Radio Liberty has held a Convergent Interregional Media School for students of the faculties of journalism. The internship consisted of trainings and practical skills development in the production process in the Ukrainian editorial office of Radio Liberty. In terms of the project young journalists had an opportunity to master an intensive practical training course on the manufacturing of the information product for convergent editorial office and to master the theoretical foundations of the work of a universal journalist.

The Ukrainian editorial office of Radio Liberty became almost the only one from the category of former «hostile radio voices», which managed to fully adapt its work to the new social and communication requirements of Ukrainian society. The editorial office learned that in order to be interesting to the audience, it is necessary to meet new professional standards and actively implement new technologies.

Key words: convergence, radio station, newsroom, universal journalist, the Ukrainian editorial office of Radio Liberty.